

Skogens rödlista 2050

Kortare, längre eller bara annorlunda?

November månads akademisammankomst hade temat Skogens rödlista 2050, inklusive frågan om rödlistan då kommer att vara kortare, längre eller bara annorlunda jämfört med idag. Svaren varierade och det enda möjliga gemensamma svaret är nog att den är annorlunda. Ett återkommande budskap var vikten av att tolka och använda rödlistan på rätt sätt. Den är ett kunskapsunderlag, längden på rödlistan är inget direkt mått på skogens biologiska mångfald, inte heller på skogsbrukets hållbarhet.

Text MARIANNE ERIKSSON

Artur Larsson, konsult och stekelexpert på Artdatabanken (SLU) började med att göra det tydligt att den nationella rödlistan är en beräkning över arters risk att dö ut men inte någon prognos.

Kunskapsunderlaget till rödlistan inhämtas från olika forskare och experter men även från intresserade amatörer som gör inrapporteringar till Artportalen om vad de hittar. Rödlistan uppdateras vart femte år (senast 2015) och arter kan då byta kategori. Totalt har 21 600 arter bedömts, varav 19–20 procent placerats på rödlistan. Knappt hälften av dem klassas som hotade. 53 procent av de rödlistade arterna lever i skogen, vår vanligaste naturtyp. Jordbrukslandskapet omfattar bara några procent av landets yta men är mycket artrikt och hyser 52 procent av de rödlistade arterna. 20 procent lever i urbana miljöer. Fakta om arter, på och utanför rödlistan, finns på Artfakta.

I sin framtidspaning lyfte Artur Larsson fram att skogens åldersfördelning radikalt förändras. I produktions-skogarna minskar de äldre bestånden. Skog äldre än 140 år ökar men det beror främst på att skogsarealer avsatts för naturvård. Han tog Västerbotten som ett exempel. Där har en stor del av skogslandskapet slutavverkats sedan 1958 medan andelen skogar som aldrig slutavverkats är låg. Mängden död granved ökar men inte tallveden.

Artur Larsson menade att vår pågående förlust av biologisk mångfald fortsätter om dagens skogsbruk fortgår, antalet arter kommer att minska. Klimatförändringarna utgör också ett hot. Men han ingav också hopp – naturvårdsinsatser ger resultat!

*Spillkråkan är en viktig nyckelart som många andra arter är beroende av.
Foto: Alastair Rae [CC BY-SA 2.0]*

Arter som uppfyller något av följande kriterier hamnar på rödlistan

- Allvarlig populationsminskning (> 15 procent under 10 år)
- Liten geografisk utbredning
- Liten population och minskning
- Mycket liten population
- Riskanalys (minst 5 procent risk att dö ut inom 100 år)

Skogslandskapet är viktigt för ryl (*Chimaphila umbellata*) som är rödlistad i kategori EN. Ryl missgynnas av tätare skogar.

Foto: Walter Siegmund [CC-BY-SA-3.0].

Arterna på rödlistan är sorterade i följande kategorier

- Nationellt utdöd – RE (*Regionally Extinct*)
- Akut hotad – CR (*Critically Endangered*)
- Starkt hotad – EN (*Endangered*)
- Sårbar – VU (*Vulnerable*)
- Nära hotad – NT (*Near Threatened*)
- Kunskapsbrist – DD (*Data Deficient*)

När man talar om hotade arter avses kategorierna CR, EN och VU. Arter som klassas som livskraftiga – LC (*Least Concern*) är inte med på rödlistan.

Exempel från Norge

Ivar Gjerde, seniorforskare, zoolog och biolog från NIBIO, Norsk institutt for bioøkonomi, talade om rödlistans utveckling över tiden.

De flesta arter i naturen är sällsynta. Rödlistan innehåller både naturligt sällsynta arter och arter som har gått tillbaka på grund av människans påverkan. Arter i utkanten av sitt utbredningsområde är ofta sällsynta där. Norge har t ex många arter med västlig utbredning i Europa, som i Norge ligger de på gränsen av sitt utbredningsområde. I Finland är många östliga arter rödlistade och i Sverige når arter med sydlig utbredning i Europa sin gräns norrut. Drygt 500 rödlistade arter i Sverige är klassade som livskraftiga i Norge och Finland. Ivar Gjerde väckte utifrån detta frågan om det är rimligt att rödlista arter som har livskraftiga populationer i grannländerna.

Flera saker påverkar rödlistans längd. Arter tillkommer eller tas bort från listan på grund av ny kunskap om popu-

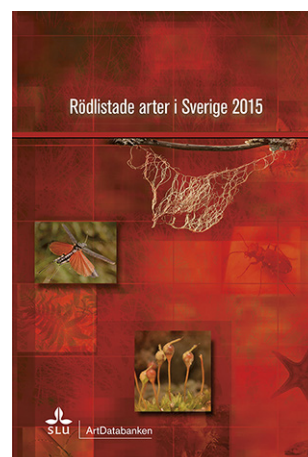
lationerna, man gör fynd av nya arter eller ändrar i taxonomin, man får kunskap om ändringar i habitatens mängd eller kvalitet, inventeringen och inrapporteringen av arter ändras och även klimatförändringar påverkar listan. För nästan alla arter saknas data om populationsändringar, expertvärderingar används istället.

Att rödlistan förändras över tid är alltså klart, bl a utifrån ny kunskap. Det gör att avsättning av skog baserad på rödlistade arter kan vara problematisk. Ivar Gjerde tog (utan att ge något svar) upp frågan om hur värdet av områden som avsätts utifrån rödlistearter förändras när rödlistan förändras.

Ivar Gjerde betonade att rödlistans längd lämpar sig dåligt att använda som mått på biologisk mångfald – det är bättre att använda rödlisteindex som följer hur hotade arter förändras över tid. Rödlistan ger dock mycket värdefull information om vilka livsmiljöer som är viktiga att ta vara på.

Många arter på rödlistan befinner sig på gränsen av sitt utbredningsområde.

Svenska Rödlistan och dess norska motsvarighet.

Grova lövträd, såväl levande som döda, är viktiga för många rödlistade arter. Foto: Marianne Eriksson.

Den svenska skogen 2050

Sedan Riksskogstaxeringen startade för snart hundra år sedan har arealen skog som är yngre än 40 år ökat medan arealen skog äldre än 160 år har minskat. Den årliga avverkningsvolymen har ökat sedan 1960-talet och det förväntas fortsätta under överskådlig tid.

Riksskogstaxeringens material, bearbetat i analysprogrammet Heureka, utgör basen för de skogliga konsekvensanalyser som Skogsstyrelsen gör i samarbete med SLU. De senaste kom 2015 – SKA15. I ett antal olika scenarier där skogen sköts på olika sätt beräknas och analyseras på 100 års sikt virkesbalans, miljövariabler och klimatets påverkan.

Anna-Lena Axelsson, forskare vid SLU, utgick till stor del från just SKA15. Hon berättade att analysen av miljöförhållandena har som utgångsläge att 10 procent av skogsmarksarealen är formellt eller frivilligt avsatt, att de generella hänsynen utgör 7 procent av arealen samt att ytterligare 330 000 hektar avsätts under perioden.

I ett av scenarierna i SKA15 fortsätter skogsbruket i ungefär samma form som nu. Arealen gammal skog (äldre än 140 år i norra Sverige och 120 år i södra Sverige) ökar då från år 2020 och framåt efter en svag nedgång 2010–2020. Arealen skog uppkommen före 1950 minskar och antalet träd som är äldre än 200 år ökar, särskilt tall.

1 860 000 hektar skog är idag naturtypsklassad, vilket innebär att den håller mycket höga naturvärden. Knappt hälften av dessa "crème de la crème"-skogar, som Anna-Lena Axelsson kallar dem, ligger i brukad skog. En fjärdedel finns i formellt avsatta reservat och resten i frivil-

liga avsättningar. De naturtypsklassade arealerna minskar i SKA15:s scenarier och kommer att svårt att nå gynnsam bevarandestatus.

Givet förutsättningarna får vi i framtiden enligt SKA15 tätare skog och mindre tallskog men mer granskog och barrblandskog. Det blir ett stort glapp i åldersstrukturen, skogar på 80–140 år minskar kraftigt, men antalet äldre träd ökar. Skog med obruten kontinuitet minskar

Anna-Lena Axelssons avslutande framtidsspaning innehöll bl a ett mer polariserat landskap. Hon såg framför sig mer aktiv skogsskötsel för att behålla naturvärdena i avsatta områden och ökande hänsyn till friluftsliv och sociala värden. Samhället blir biobaserat – och kanske får vi en ny grön väg? Men det är en konst att förutsäga framtiden, sade hon och konstaterade som uppmuntrande slutkläm att det genom åren visat sig att pessimisterna ofta har haft fel.

Tre tänkare tänker högt

Gunnar Lindén, naturvårdsexpert hos LRF Skogsägarna, svarade på frågan om rödlistan 2050 är kortare eller längre, att det beror på hur många arter som bedöms, om det sker stora förändringar i markanvändningen och om det görs en systematisk inventering av potentiella rödlistearter.

Gunnar Lindén förklarade att det vanliga i naturen är att vara ovanlig. När arter invandrar till Sverige är de i utkanten av sitt utbredningsområde. Där är de få och ovanliga vilket kvalificerar dem för rödlistan. Det har också visat sig

Vi bör prata om arter som är knutna till skog och som det går dåligt för. Duvhöök är en sådan. Foto: Richard Crossley [CC BY-SA 3.0].

Brun glada är nyetablerad i Sverige och populationen är ännu liten. Foto: Thomas Kraft [CC BY-SA 2.5].

att antalet rödlistade arter står i direkt proportion till antalet bedömda arter. Ju fler arter desto längre rödlista. En lång rödlista innebär alltså en rik biologisk mångfald.

Ändringar i markanvändningen kan ge stora utslag på rödlistan eftersom en art som minskar mer än 15 procent automatiskt hamnar på rödlistan. Gunnar Lindén visade som exempel hur en kraftig minskning av hyggesarealen skulle leda till en längre rödlista.

Liksom Ivar Gjerde menade Gunnar Lindén att rödlisteindex är ett bättre mått på biologisk mångfald än rödlistans längd. Ju lägre index desto större utdöenderisk. Om index är 0 är alla arter utdöda, om det är 1 är alla arter livskraftiga. En nettoförlust av biologisk mångfald skulle leda till ett sjunkande rödlisteindex. Under åren 2000–2015, den tid som rödlistan funnits, har rödlisteindex konstant legat på ungefär 0,9. Våra arter närmar sig alltså i genomsnitt inte utdöende.

Gunnar Lindén avslutade med att säga att rödlistan framför allt bedömer miljöerna, inte arterna. Vad gäller viktiga komponenter i miljön så vet vi att död ved, gammal skog, grova lövträd och lövrik äldre skog med död ved ökar. Artdatabanken tycks dock utgå från att arter inte kan flytta sig och hitta till nya miljöer.

Herman Sundqvist, Skogsstyrelsens GD, inledde med att kort och gott säga att "rödlistan är bra". Kunskap är bra, särskilt sådan som grundar sig på standardiserade bedömningar. Kunskap utan värderingar är ovanligt, därför uppskattar Herman Sundqvist rödlistan. Han betonade att vi nu talar om den nationella rödlistan och den nationella utdöenderisken.

Herman Sundqvist hävdade att förståelsen för rödlistan är liten, det är mycket vanligt att den misstolkas. Diskussionen stannar ofta vid hur många arter som finns på rödlistan och att "skogsbruket är inte hållbart eftersom rödlistan är lång". Det är olyckligt att vi inte kommer längre än så, menade han.

Det är stor skillnad på varför arter är rödlistade, sade han och tog några exempel från fågelvärlden: En del arter är nyetablerade i Sverige och populationerna är därför små. Brun glada, brandkronad kungsfågel och taigablåstjärt är exempel på sådana arter. Dvärgsparv och nordsångare är exempel på arter som är på gränsen av sitt utbredningsområde. Vissa arter flyttar långt och har en tuff resa, till exempel löper videsparv och ortolansparv stor risk att bli uppätta under sin resa. Och klimatförändringarna gör att nötväcckan nu finns i Norrland medan lappmesen drar sig tillbaka.

Nordsångare. Foto: Alnus [CC BY-SA 3.0]

Talltita. Foto: © Francis C. Franklin [CC-BY-SA-3.0].

Taigablåstjärt. Foto: Su Neko [CC BY 2.0].

Lappmes. Foto: Estormiz [Public domain].

Ortolansparv. Foto: Andrej Chudy [CC BY 2.0].

Herman Sundqvist betonade att de arter vi bör prata om är de som är knutna till skog och som det går dåligt för. Vitryggig hackspett, duvhök, talltita och tretåig hackspett är några exempel. Där måste vi verkligen tänka till vad det beror på.

Herman Sundqvists svar på dagens huvudfråga, ”kortare, längre eller annorlunda?” var mycket tydligt: ”annorlunda!”

Stefan Silfverblad, WWF, konstaterade att rödlistans utveckling inte är helt lätt att förutspå, det händer både positiva och negativa saker samtidigt.

- Naturhänsynen ökar samtidigt som arealen kontinuitetsskog minskar.
- Hänsynens ålder ökar samtidigt som avverkningsåldern sjunker.
- Naturvårdande skötsel ökar, men på för begränsade arealer för att nå många arters tröskelvärden.
- Vi har en invandring av vissa arter samtidigt som vi har en pågående utdöendeprocess.
- Arealen formellt skydd ökar men det är ofta frivilliga avsättningar som omvandlas vilket gör att det blir låg andel nya naturvårdsarealer.

Stefan Silfverblad ifrågasatte om vi tar de internationella målen från Nagoya på allvar. Där sägs bl a att 17 procent av ekologiskt representativa områden ska skyddas. WWF:s

uttolkning är att Sverige bara har nått halvvägs till det målet, de anser inte att lågproduktiv skog och hänsynsytor ska räknas med.

WWF:s långsiktiga mål är att minst 20 procent av den produktiva skogsmarken ska skyddas. Med dagens naturhänsyn tror man att bara 25 procent av de rödlistade arterna kan överleva i det brukade skogslandskapet. 45 procent av dagens arter klarar inte hyggen.

Stefan Silfverblad lyfte fram värdet av några vanliga, men viktiga, naturvårdsarter. En sådan nyckelart är spillkråkan som finns i alla skogar. Den skapar bohål till andra fåglar och livsutrymmen för skalbaggar och steklar. Vare sig spillkråkan är rödlistad eller inte så bör den finnas i stora numerärer. Blåbär, sälj och asp är exempel på andra nyckelarter.

Troligen är ca 75 procent av arterna på rödlistan beroende av avsättningar av större biotoper, inte bara någon enstaka hektar. 45 procent klarar inte att leva på hyggen. Stefan Silfverblad trodde att rödlistan är kortare år 2050 än nu och han påminde om att rödlistan inte är någon naturvårdsprioritering.

Moderatorn Carl-Henrik Palmér avslutade dagens sammankomst med att konstatera att ”om syftet med denna sammankomst var att problematisera rödlistan så har dagen varit en succé”.

Axplock från diskussionen

Ungefär 20 procent av arterna på den norska rödlistan är där för att de är sällsynta, har små populationer.

Vi borde kunna fördela ansvaret för östliga och västliga arter mellan de nordiska länderna.

Det är en paradox att det går bra för miljöerna men inte för arterna. Frågan är därför i vilken omfattning bedömningarna stämmer.

Det finns kunskapsluckor om arternas återinvandring i det brukade skogslandskapet.

En stor del av de skogslevande arterna levde tidigare i trädbärande betesmarker.

30 år räcker för att göra en betesmark till ett mörker.

Bränning är den viktigaste naturvårdsåtgärden, annars tar granen över.

40 procent av de rödlistade arterna är knutna till ädellöv. Är det bryn och kantzoner som är nyckeln?

Hur skulle plockhuggning gynna hotade arter?
Svar: Det gynnar inte alla arter.

Hur ska vi kommunicera dynamiken i skogslandskapet?

Är det ett problem att sambandet mellan rödlistan och biologisk mångfald är så komplicerat?

På 50-talet dog det ut 9 skogslevande arter i Sverige, de kommande decennierna 4, 1, 3 resp 4 arter. Utdöendetakten har alltså sjunkit trots hyggesbrukets införande.

Ska avsättningarna för naturvård göras på bologsmark, statligt ägd mark eller enskilt ägd mark? Det spelar stor roll för landsbygdens utveckling.

Saffransticken är CR-klassad på rödlistan, akut hotad. Foto: Walt Sturgeon [CC BY-SA 3.0].